

Álom a szerelemről és a halálról

Regényrészlet

1.

Kaminer Dávid rabbi teljes húsz éven keresztül őrizte fia, Jakób származásának titkát. A titok a következőkben rejlett: a vérfürdő után, amely a kőfejtőben történt, ott, ahol a japoli erdő véget ér, a steti többtíz legyilkolt lakója között felesége, Róza és annak apja, Baruh Adizás rebbe is ott feküdtek, Dávid még életben talált egy évesnél sem idősebb fiúcskát. Az, hogy a fiú hogyan kerülhetett ide a száraz tölgyfalevél-halomba bújtatva, hogy kik voltak a szülei, az az élők és holtak isteni könyvében vagyon megírva, amely, mint ismeretes, az emberi tekintet számára elérhetetlen. Kaminer Dávid rabbi magához vette a kisfiút s fiául fogadta, származásának titkát pedig annak huszadik életévéig megőrizte.

A fiút Jakobnak nevezte el Izsák és Rebeka kisebbik fia, Izrael népének harmadik pátriárkája után. Ez pedig ahhoz az álmhoz kapcsolódik, melyet a fiú örökbefogadása utáni éjszaka látott: álmában világosan látta a létrát, melyen angyalok mentek fel az égbe és ereszkedtek alá a földre. Ugyanaz a létra, amelyet valaha Izsák és Rebeka fia megálmodott, ugyanaz várt az ő frissen fogadott fiára is. „Gyerek nélkül üres a ház” – szól a mondás. A fiú mellett a rabbi megfedkezett saját szerencsétlenségéről és magányáról. Gondos apa lett, és minden aggodalom édes volt számára, mert Jakób szép fiúvá, majd legénnyé cseperedett, akiben nem csupán a szomszédok gyönyörködtek, még Varsóban és Krakkóban is hallottak a rabbi tanult fiáról, kit Jahve nemcsak szépséggel, de eszésséggel is megáldott.

Talán még az öreg rabbi fejében is megfordult a gondolat – az effajta szóbeszéd pedig valahogy magától terjed –, hogy az ilyen fokú szépség és

Gyuráki Sarolta fordítása

eszesség már istenkáromlászámba megy, s előbb vagy utóbb gőgösséghez kell vezetnie, mert viselőjére a kivételesség pecsétjét nyomja, s minden gőg válaszfalat képez a Tóra és más szent könyvek között. Tehát Kaminer Dávid aggodalomra adhatta volna fejét, ha nem hiszi – évről évre erősebben –, hogy Jákob tulajdonképpen az ő gondjaira bízott angyali gyermek, hogy ő maga – minden szenvedés, rossz élet és erőszakos halál ellenére – annak isteni jele, hogy Isten állandóan gondol azokra, akik benne hisznek.

Ám, ahogy teltek az évek, és ahogy az öreg rabbi megérezte a vég közeledtét, gondolataiba komoly kételyek költöztek. A halál közelsége néha fellebbenti azt a sűrű fátylat, amely gátolná a dolgokra való rálátást. Az utolsó óra közeledte a gondolkodó lények számára felfedi a lényeket. Kaminer Dávid számos olyan kérdésre nem tudott válaszolni, melyet fogadott fia intézett hozzá. A dolgok állása már nem volt olyan egyszerű, mint az ő fiatalsága idején. A világ olyan iramban változott, melyet nem tudott követni. Az élet valaha a jó és a rossz egyensúlyán nyugodott: ha az egyik oldalon vesztettél, akkor a másikon nyertél. A kevélység, a gőg, amit a nyereség váltott ki, szerencsétlenségbe vezetett, pusztulást hozott. Az élet fő filozófiája az volt: menni az arany középúton, s elkerülni a túlzott elbizakodottságot, vagy a kétségbeesést. Amikor elveszítette a feleségét, Rózát, akkor az Úr Jákobot ajándékozta neki.

Mindaddig, míg a zsidók adtak a hagyományaikra, és a Tórát életük fölé helyezték, mint a ház tetejét, melyben éltek, mint magát az eget, amelyben gyönyörködtek, de amely örökre elérhetetlen maradt, addig minden rendben volt. A zsidók mindig is annak alapján voltak zsidók, hogy miben hittek, hogyan éltek, mely könyveket és ereklyéket őriztek otthonaikban, mennyiben tartották meg szokásaikat, és milyen ruhát hordtak. Hirtelen minden a fonákjára fordult. A régi szentségek tisztelete megszűnt. Az Úr fejtetőre állította a világot, de miért? A zsidók lengyelül tanulnak, ahelyett, hogy az Úrnak szentelnék magukat, a belső élettől a külső élet felé fordulnak, olyan felvilágosultságról beszélnek, amely elidegeníti őket saját népüktől, úgy beszélnek, mint a máshitűek, úgy öltöznek, mint az idegenek, valamilyen egyenrangúságot keresnek, mely nem csak a lengyeleket, de az orosz cárt is feldühítheti és a többieket is, akiktől a békés élet függ. A zsidók addig éltek jól, míg senki nem gondoskodott róluk, addig, míg ők maguk rendezhették be életüket, miközben az Úr rejtett tulajdonságait fűrészték abban a hitben, hogy ők a kiválasztott nép.

Vagy Izraelnek ezen elfajzott fiai nem értik, hogy a jó és a rossz egyaránt Istentől van, Isten művének földi javíthatása pedig egyszerű istenkáromlás. Ha nem adatott meg annak megértése, hogy honnan származik az a töméntelen mennyiségű gonosz szemben a valóban jó kicsinységével, akkor az azt jelenti, hogy kételkedhetünk az Ő szándékában? Ha nem

értjük a rejtett rendet, melyen az Ő uralma nyugszik, akkor meg kell semmisítenünk saját házunk alapját? Jobb bevallani, hogy valamit nem értünk, mint a látszólagos igazságtalanságok miatti értelmetlen dühünkben magát az életet lebontani és elpusztítani. A fiatalok türelmetlenek, de ez nem jelenti azt, hogy igazuk van. Végül mindenki akkora darabot kap majd az égi királyságból, amekkorát megérdemel, és amekkora rendeltetett neki. Se többet, se kevesebbet.

Milyenek voltak az esélyei, hogy ezen a világon leleddzen? Egy a millióhoz? Egy a milliárdhoz? Az élet a legnagyobb nyereség, mely a világ-egyetemen létezik. Még a legnagyobb kínok között élő nyomorultak is, a béna és nélkülöző szerencsétlenek, a vakok a sivatagban, az örültek, kiknek összezavarodott értelme eltorzítja a világ valós képét, ők mind gazdag jutalmul kapták az élet teljességét, azt a csodát, melyért egy egész meg nem született és talán soha meg sem születő világ verseng, mindaz, ami a lét után eped, de szüntelenül a nemlétben várakozik. Igen, az élet nagy, a legnagyobb ajándék a természet egészében, tekintettel azon teremtmények elsötétített bizonytalanságára, melyek – valószínűleg – reménytelenül várják a sorukat, a napot, az órát, a percet, mely soha el nem jó! De minek az élet, minek az ajándékok ajándéka, ha az emberi teremtmény hálátlan és nem tiszteli Teremtőjét?

2.

Az öreg rabbi sejtelméi, melyek szerint a romlott világ gonoszsága szinte vízként találja meg mindenhol és mindig a legkisebb átjárhatóságot is, nem voltak alaptalanok. A piciny, alig látható rés hamarosan szakadékként tátong. Különösen, ha egy ilyen rés az ember meggyőződéseiben, a hitében jelenik meg. A szellőből vihar lesz, az egyszeri óvatlanság sok bajjal jár. A nyugodt élet pokollá változik. A rossz hatásoknak különösen a fiatalok vannak kitéve. Veszélyes ötletek bújtak egy újféle felvilágosultság csábos köntösébe, szakítván így az ezeréves hagyománnyal.

Az utóbbi években a zsidó igehirdetők egy új fajtája jelent meg. Voltak köztük igazi rabbik is, akik gyalog mentek várostól városig, falutól faluig, eljutva a legkisebb porfészekig is, meggyőzve testvéreiket a zsidó hitben a haszid tanok korlátoltsága, a hit elégtelensége, az emancipáció nélkülözhetetlen volta felől, mely csakis új iskolák nyitásával valósítható meg, melyekben majd történelmet, költészetet, lengyel és német nyelvet tanítanak, hogy a zsidók bekapcsolódhassanak a korszerű áramlatokba, és hogy kiharcolhassák saját polgárjogaikat. Mintha azok a jogok, melyeket Isten adott, kisebbek és kevésbé fontosak lennének azoktól, melyeket egy állam adhat!

Hát a külső világ színleges bősége tényleg Isten kedve szerint való, és fontosabb azoknál az élvezeteknél, melyeket az ember a saját magával való békéből nyerhet? Kaminer Dávid fiatalságának idején a Tóra tanulóinak a szent könyvről tekintetüket sem volt szabad felemelniük, teljes fizikai és szellemi életük a lényegük lényegére való koncentrációban tömörült. Az a világtól való látszólagos távollét a világok világában való abszolút jelenlétet jelentette, a közeledést az összes titkok legnagyobbjához. Ma a jesivák, a talmudi iskola tanítványai eljárnak szórakozni, apáik helyett maguk döntenek választottjaikról, a földi javak szeretete sokaknál háttérbe szorította Isten szeretetét. A régi törvényeket, amelyek évezredekken keresztül megtartották a zsidókat, már nem tisztelik, ami meglehet, hogy a Messiás idejének eljövételét jelzi, vagy a földi világ végét. A rabbi túlságosan is öreg volt már ahhoz, hogy az emberiség sorsa felett keseregjen, de belesajdult a szíve abba a gondolatba, hogy Jákob az istentagadók és a fonákjára fordított dolgok eme világában fog élni.

Ő úgy virrasztott fogadott fia felett, mint ahogy az istenfélő és az Istenhez hű haszid virraszt a frigyláda fölött. Jákobot elszigetelte attól a beteg, köpönyegforgató, szerencsétlen piszkos világtól, melyben semmi sem volt már úgy, mint valamikor, amelyben egy törvényt sem tisztelnek már, sem az embertől, sem az Istentől valót. A zsidó népet már máskor is érte kín és gúny, az emberi törvények rá nem vonatkoztak, de azért létezett a törvények törvénye, az Úrral kötött szövetség.

Jákobnak azonkívül más jellegű tudása és képzettsége nem is volt, mint amit a rabbittól kapott. Sem gyermekként, sem felnőtt ifjúként nem volt más társasága, mint nevelőapja és tanítója. A városon, de a zsidó közösségen is kívül éltek, egy kis erdővel övezett házban, ahol ritkán fordultak meg zsidók, lengyelek pedig még ennél is ritkábban. Már régóta az a hír járta, hogy a rabbi nincs értelménél, még attól a naptól, hogy a felesége odaveszett a vérfürdőben. Egyszer hetente, a sabbát előtt, apa és fia elmentek a közeli gerendaház kinézetű zsinagógába imádságra, hogy ott tíz istenfélő zsidó társaságában imádkozzanak Istenhez, senkire nem nézve, senkivel sem beszélgetve, csak a Mindenhatóval. Ha valaki azt mondta volna neki – de ilyen nem történt (nehéz, rossz időkben az emberek általában a saját dolgukkal és a maguk gondjával törődnek) –, hogy vétek azt az ifjút úgy elválasztani a világtól, aranyketrecben őrizni, távol az élet valódi kísértéseitől, az öreg valószínűleg úgy válaszolt volna, hogy nem mi vagyunk a világban, hanem a világ van bennünk, és hogy az, kinek erős és szilárd hite van, ellen tud állni az élet minden viszontagságának és az emberi rosszindulatnak.

3.

Kisszámú tanítványa (csak azokkal foglalkozott, kiknek a hittel szembeni hűségébe és azon szenvedélyes vágyába, hogy meglássák az egek szerkének fényét, egy pillanatig sem lehetett kételkedni) „szent ember”-nek nevezte, s valaki elterjesztette róla (akár igaz, akár nem), hogy fiatalkorában találkozott a híres Báál-Sém Tóvval, aki személyesen fedte fel előtte a Tóra egyes részeinek titkos jelentését. A japoli rabbi a kabbala egyik elsőrangú ismerője volt, a Széfer Jöcirá és a Zohár bölcs tolmácsa. Tanítványai azt állították, hogy minden fűszálban, a kövekben, az alacsonyabb és a magasabb életformákban fel tudja fedezni a gilgula egy alakját, az előző életek különböző stádiumait, mint ahogy az a Báhir könyvében meg vagy írva.

Emlékeznek még Moshe Leib Lilienblummal, a híres íróval, az „új generáció hőseivel” folytatott vitájára, aki a judaizmus reformját követelte, és aki Kaminer Dávid rabbi szemében egyszerű istentagadó volt, ateista, aki Vilkomirban saját jesivát alapított, és ott a haszkala gondolatait támogatta.

A vilkomiri reformátor nyíltan rákérdezett: „Ki tudja bizonyítani Isten létezését?” Ezt továbbá így fejtette ki: „Tudjuk, hogy semmi sem történik ok nélkül, és hogy az okok a természet törvényeiből következnek. Hát akkor hogy tudunk az isteni gondviselésben hinni? A természet a saját törvényeit követi, nem tudjuk, hogy hol a dolgok kezdete, vagy a vége. Hát akkor hogy tudnánk biztosra, hogy létezik a mindenható Teremtő? Nehezen felfogható az elsődleges természet keletkezése, de ez a kérdés a Teremtővel kapcsolatban is feltehető. Könnyű azt mondani, hogy az Úr teremtette a természetet, hogy az ő szava teremtette az eget, de nehéz megérteni, hogy az az egy szó segítségével hogyan tette a nemlétet létté. Egyértelmű, érthető és megbízható válasz nélkül erre a talányra merül fel az a kérdés, hogy ki tudja bizonyítani Isten létezését.”

Kaminer Dávid rabbi azt válaszolta: „Isten létezésének bizonyítéka bennünk van. Isten létezésének bizonyítéka mindabban van, amit teszünk. A dalokban, melyeket énekelünk. A munkában, melyet elvégzünk. A gyermekekben, akik utánunk jönnek. Milyen óriási szerencsétlenség várna ránk, ha lemondanánk Istenről, vagy ő rólunk! Féktelen halálfélelem uralkodna el rajtunk, megátalkodnánk bűneinkben, nem lenne se menekvésünk, se vigaszunk a betegségek és mindennemű másfajta szerencsétlenség elől! Az Istenben való hit arra tanít bennünket, hogy nem kell hivalkodni a jóval, mert a szerencse és a szerencsétlenség, a bőség és a nyomor kéz a kézben járnak, akinek sok van, az sokat is veszíthet, az, akinek kevés van, az keveset, vagy semmit sem veszít! A természet törvényei Isten törvényei,

a hívők pedig mindig is tudták, hogy mindennek a kezdete és a vége az Úrban van, kinek teste emberi mértékkel nem mérhető, végtelen és a végtelenségben lakozik, egyidejűleg jelen- és távollévő... És valóban, ő a nemlétet létté tette, amikor az eredendő nemlétbe dobta az isteni szefirákat. Egyedül Ő tudja annak okát, ami megtörtént, és ami majd megtörténik.”

Egy teljes napot és éjszakát töltött ez a két ember a Tóra értelme, a hit jelentősége, a létező dolgok okáról való heves vitatkozásban.

Az öreg rabbi szavai egész a maszkil szívéig hatottak, arca harmatos lett könnyeitől, míg arról beszélt, hogy a lelke az igazság és az illúzió között feszül meg, hogy elhitte az illúzióról, hogy az az igazság, és hogy mióta elkezdett a Tórában kételkedni, azóta mély ürességet érez. Ez Isten büntetése a létezésével kapcsolatos kételkedő bűnös gondolatokért... A mellet döngette, mint a nagy vétkesek. Kaminer rabbi is izgalmat érzett, míg a haszkala hívének bűnbánó szavait hallgatta: „Hű maradok a hagyományokhoz, és elvetem a reformokat. Kedves testvérem, ki vagyok én most? A szívem fagyos, kemény, mint a somfa. Már nem tisztellem a sabbátot, a jom kippurt, a pászkát... Mi idegenek vagyunk Európában. Sémi népek az árják között, Sém fiai Jáfet fiai között, Európába tévedt ázsiai, palesztin törzs. A mi jövőnk kegyetlen, a remény legkisebb fénysugara nélkül, rabok, betolakodók, idegenek, örökre. De a legborzasztóbb, mikor az ember a saját népe körében lesz idegenné, még ha az a nép ilyen kegyetlenül kirekesztett is.” Csakhogy ez a bűnbánat sem tartott tovább, mint maga a Kaminer rabbival folytatott beszélgetés. Az emberi lét törékeny, megbízhatatlan és bizonytalan – ezért van, hogy a világ is, melyben élünk, ingatag, mint egy, a mocsárban emelt építmény.

4.

Ijjár havában, míg a japoli kertekben gyümölcsfák virágoztak, a rabbi megparancsolta fogadott fiának, Jákobnak, hogy hívja össze tanítványait, s mikor azok megérkeztek, egyszerűen ezt mondta nekik:

„Elérkezett távozásom órája. A Halál Angyala megérintett szárnyával.”

Jákob, először találva magát szembe a közeli halállal, hirtelen támadt rémületet érzett, páni félelmet, a könnyek pedig maguktól öntöttek el a szemét. A tanítványok hitetlenségüknek adtak hangot. A rabbi arca mélységes belső nyugalomról és jámborságról tanúskodott. Ő már a világok közötti választvonalon állt, a holtak árnyai, kikhez hamarosan csatlakozni fog, már megmutatkoztak neki. Látva az őt körülvevők kétségbevonhatatlan szomorúságát, a rabbi azt mondá:

„Ne szomorkodjatok. Én hamarosan belépek a lelkek világába, az olam aneshamotba, ahol majd a feltámadást várom, vagyis még egy születést és halált, még mielőtt beléphetek a következő, teljesen szellemi világba. Hija rabbi mondta, hogy az eljövendő világban Isten csak a lélek felett fog ítélkezni. A test letről jön, a bűn helyéről, csak a lélek méltó az ítéletre, mert felülről jön, onnan, ahol nincs bűn.” De mivel a tanító ezen szavai nem csillapították őket kellőképpen, az öreg folytatta: „A Talmudban írva vagyok: »Holtaid megélednek, és az én halott testem fel fog kelni. Ébred-jetek és énekeljetek, ti, a pornak lakói, mert a te harmatod a fény harmatja, és a föld kiadja a holtakat.«”

Jákob szeme újra megtelt könnyel, szomorúságát nem tudta elrejteni. A rabbi kezét nyújtott neki. Jákob elfogadta. „A halál csak költözés egyik házból a másikba. Az a másik ház gyönyörűséggel teljes”, mondta az öregember.

Abban a pillanatban a zsinagóga udvarából egy haszid dal zendült fel. Kaminer Dávid rabbi megparancsolta, hogy nyissák ki azt az ablakot, mely a szegénynegyed udvaraira nyílt, melyek az évnek ebben a szakában irigységet keltettek az előkelőbb városrész lakóiban, mert a föld illata, a sarjadó fű és a vadvirágok frissessége Isten legnagyobb ajándéka. A haszidok egymás kezét fogva táncoltak és énekeltek. A rabbi arca felragyogott nagy örömeiben. Felemelkedett fekhelyéről, lábra állt, és táncra perdült a haszid dal ütemére. Az egyre gyorsuló ritmust követve forgott, majd lerogyott a padlóra. A dohos, állott levegőt áthatotta a tavasz illata. A születésnek ezzel a mámorító illatával az orrában, a nagy bánatok és a nagy örömek dallamával, mely még hallatszott, szerettei körében hagyta el az öreg japoli rabbi ezt a világot.